KORXONA RAQOBATBARDOŞLIGINI OŞIRIŞDA INNOVATSION MENEJMENTNING ÖRNI VA AHAMIYATI

Şamsiyeva Dilşoda Asqarali qizi
Jizzax politexnika instituti magistri
dilshodashamsiyeva36@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada korxonalar raqobatbardoşligini oşirişda innovatsion menejmentning örni va ahamiyati ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan yoritilgan. Innovatsion menejmentning mazmuni, asosiy tamoyillari, boşqaruv jarayonlariga innovatsion yondaşuvlarni joriy etiş mexanizmlari tahlil qilingan. şuningdek, raqamli texnologiyalar, işlab çiqariş jarayonlarini avtomatlaştiriş, inson kapitalini rivojlantiriş, innovatsion marketing va resurslardan samarali foydalanişning korxona raqobatbardoşligiga ta'siri asoslab berilgan. Maqola yakunida mahalliy korxonalarda innovatsion menejmentni rivojlantiriş böyiça amaliy taklif va tavsiyalar işlab çiqilgan.*

Kalit sözlar: *korxona, raqobatbardoşlik, innovatsiya, innovatsion menejment, raqamli iqtisodiyot, boşqaruv samaradorligi, innovatsion strategiya, texnologik rivojlaniş, inson kapitali, mehnat unumdorligi.*

KIRIŞ

Bugungi globallaşuv va raqamli iqtisodiyot şaroitida korxonalar örtasidagi raqobat tobora kuçayib bormoqda. Bozor munosabatlarining rivojlanişi, iste'molçilar talabining özgarişi, yangi texnologiyalarning paydo bölişi va xalqaro iqtisodiy integratsiya korxonalardan faoliyatini doimiy takomillaştirib borişni talab etmoqda. Bunday şaroitda korxonaning bozordagi mavqeini mustahkamlaş, mahsulot va xizmatlar sifatini yaxşilaş, işlab çiqariş xarajatlarini kamaytiriş hamda yangi bozorlarni egallaşda innovatsion menejment muhim ahamiyat kasb etadi.

Innovatsion menejment korxonaning innovatsion faoliyatini rejalaştiriş, taşkil etiş, muvofiqlaştiriş, moliyalaştiriş va nazorat qiliş jarayonlarini öz içiga oluvçi boşqaruv tizimidir. U nafaqat yangi mahsulot yoki texnologiyalarni yaratiş, balki mavjud biznes jarayonlarini takomillaştiriş, boşqaruv usullarini yangilaş va korxonaning bozor şaroitlariga moslaşuvçanligini oşirişga ham xizmat qiladi.

Hozirgi şaroitda an'anaviy boşqaruv usullari korxonaning uzoq muddatli raqobat ustunligini ta'minlaş uçun yetarli bölmasligi mumkin. Şu sababli innovatsion ğoyalarni amaliyotga tatbiq etiş, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalaniş va xodimlarning ijodiy salohiyatini rivojlantiriş korxona strategiyasining ustuvor yönalişiga aylanişi lozim.

TADQIQOTNING MAQSADI VA METODOLOGIYASI

Tadqiqotning asosiy maqsadi korxona raqobatbardoşligini oşirişda innovatsion menejmentning iqtisodiy ahamiyatini oçib beriş, uning asosiy yönalişlarini aniqlaş hamda korxonalarda innovatsion boşqaruv mexanizmlarini takomillaştiriş böyiça ilmiy-amaliy takliflar işlab çiqişdan iborat.

Tadqiqot jarayonida tizimli yondaşuv, ilmiy abstraksiyalaş, qiyosiy tahlil, mantiqiy umumlaştiriş va iqtisodiy tahlil usullaridan foydalanildi. Xalqaro metodologik manbalar, innovatsion rivojlaniş böyiça ilmiy qaraşlar va Özbekistonning Global innovatsiyalar indeksidagi körsatkiçlari tahlil qilindi.

MAVZUNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Innovatsiya iqtisodiy rivojlanişning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Innovatsion faoliyat korxonaning mavjud mahsulotlari, xizmatlari yoki biznes jarayonlarini sezilarli darajada takomillaştiriş va yangi iqtisodiy qiymat yaratişga yönaltiriladi.

Iqtisodiy adabiyotlarda innovatsion rivojlaniş masalalari J. Şumpeter tomonidan işlab çiqilgan nazariy qaraşlarda alohida örin egallaydi. Olim innovatsiyalarni iqtisodiy taraqqiyotning muhim harakatlantiruvçi kuçi sifatida izohlagan. Uning fikriça, yangi mahsulotlarni işlab çiqariş, yangi işlab çiqariş usullarini qöllaş, yangi bozorlarni egallaş va resurslardan foydalanişning yangi şakllarini joriy etiş tadbirkorlik faoliyatining rivojlanişiga xizmat qiladi.

OECD va Yevropa Komissiyasi tomonidan işlab çiqilgan “Oslo Manual 2018” metodologiyasida innovatsiya korxonaning avvalgi mahsulotlari yoki biznes jarayonlaridan sezilarli darajada farq qiladigan yangi yoki takomillaştirilgan mahsulot yoxud jarayonning amaliyotga joriy etilişi sifatida izohlanadi.

Mazkur yondaşuvga köra, innovatsiya faqat yangi ğoyani yaratiş bilan çeklanmaydi. Uning iqtisodiy ahamiyati amaliyotga tatbiq etilişi va muayyan natijaga erişişida namoyon böladi.

Innovatsion menejment esa uşbu jarayonlarni samarali taşkil etiş va boşqarişga xizmat qiladi. U quyidagi asosiy yönalişlarni qamrab oladi:

- mahsulot va xizmatlar innovatsiyasi;
- işlab çiqariş va texnologik jarayonlar innovatsiyasi;
- taşkiliy-boşqaruv innovatsiyalari;
- marketing va savdo innovatsiyalari;
- raqamli texnologiyalarni joriy etiş;
- inson kapitali va intellektual salohiyatni rivojlantiriş.

Demak, innovatsion menejment korxonaning içki imkoniyatlarini bozor talablariga moslaştiriş, resurslardan samarali foydalaniş va barqaror raqobat ustunligini şakllantirişning muhim vositasidir.

KORXONA RAQOBATBARDOŞLIGINI OŞIRIŞDA INNOVATSION MENEJMENTNING ASOSIY YÖNALIŞLARI

Korxona raqobatbardoşligi uning bozorda öz örnini saqlab qoliş, iste'molçilar talabini qondiriş, sifatli mahsulot işlab çiqariş va iqtisodiy samaradorlikka erişiş imkoniyatlari bilan belgilanadi. Innovatsion menejment uşbu imkoniyatlarni kengaytirişga xizmat qiladi.

1. Işlab çiqariş jarayonlarini modernizatsiya qiliş.

Zamonaviy texnologiyalarni işlab çiqarişga joriy etiş mahsulot tannarxini kamaytiriş, mehnat unumdorligini oşiriş va işlab çiqarişdagi yöqotişlarni qisqartiriş imkonini beradi. Avtomatlaştirilgan boşqaruv tizimlari, robotlaştirilgan uskunalar va raqamli monitoring vositalari işlab çiqariş jarayonlarining uzluksizligini ta'minlaydi.

2. Mahsulot va xizmatlar sifatini oşiriş.

Innovatsion menejment iste'molçilarning özgaruvçan ehtiyojlarini örganiş, yangi mahsulotlarni işlab çiqiş va mavjud mahsulotlarni takomillaştirişga yönaltiriladi. Natijada korxona bozorda öziga xos taklif bilan iştirok etiş imkoniyatiga ega böladi.

3. Raqamli texnologiyalardan foydalaniş.

ERP, CRM, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar tahlili (Big Data), bulutli texnologiyalar va elektron savdo platformalari korxona faoliyatini samarali boşqarişda muhim ahamiyatga ega. Uşbu vositalar boşqaruv qarorlarini tezkor qabul qiliş, xarajatlarni nazorat qiliş va mijozlar bilan munosabatlarni yaxşilaş imkonini beradi.

4. Inson kapitalini rivojlantiriş.

Innovatsion menejmentning samaradorligi köp jihatdan xodimlarning bilim, malaka va ijodiy salohiyatiga boğliq. Şu sababli korxonalarda xodimlarni muntazam öqitiş, malakasini oşiriş, innovatsion takliflarni rağbatlantiriş va jamoaviy işlaş muhitini şakllantiriş zarur.

5. Innovatsion marketingni rivojlantiriş.

Raqamli marketing, elektron savdo, ijtimoiy tarmoqlar orqali reklama va mijozlar xatti-harakatlarini tahlil qiliş korxonaning bozordagi mavqeini mustahkamlaydi. Innovatsion marketing iste'molçilar ehtiyojini oldindan aniqlaş va mahsulotlarni maqsadli auditoriyaga samarali yetkazişga yordam beradi.

ÖZBEKISTON KORXONALARIDA INNOVATSION MENEJMENTNI RIVOJLANTIRIŞ HOLATI VA MUAMMOLARI

Özbekistonda iqtisodiyotni modernizatsiya qiliş, işlab çiqarişni texnologik yangilaş, raqamli iqtisodiyotni rivojlantiriş va tadbirkorlik subyektlarining innovatsion faolligini oşirişga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Jahon intellektual mulk taşkiloti (WIPO) tomonidan e'lon qilingan Global innovatsiyalar indeksining 2025-yilgi natijalariga köra, Özbekiston 139 ta mamlakat orasida 79-örinni egalladi. Mamlakat innovatsion resurslar böyiça 69-örinda, innovatsion natijalar böyiça esa 92-örinda qayd etildi.

Mazkur körsatkiçlar Özbekistonda innovatsiyalarni rivojlantiriş uçun muayyan salohiyat mavjudligini, biroq innovatsion resurslarni amaliy iqtisodiy natijalarga aylantiriş mexanizmlarini yanada takomillaştiriş zarurligini körsatadi.

Mahalliy korxonalar faoliyatini tahlil qilişda quyidagi muammolarga e'tibor qaratiş lozim:

- innovatsion loyihalarni moliyalaştiriş imkoniyatlarining çeklanganligi;
- zamonaviy texnologiyalarni joriy etiş uçun yuqori boşlanğiç xarajatlar;
- malakali va raqamli könikmalarga ega mutaxassislar yetişmasligi;
- ilmiy-tadqiqot muassasalari va işlab çiqariş korxonalari örtasidagi hamkorlikning yetarli darajada rivojlanmaganligi;
- innovatsion loyihalarning iqtisodiy samaradorligini baholaş mexanizmlarining takomillaşmaganligi;
- ayrim korxonalarda innovatsion boşqaruv strategiyasining mavjud emasligi.

Uşbu muammolarni bartaraf etiş uçun korxonalarda innovatsion faoliyatni alohida loyiha sifatida emas, balki umumiy rivojlaniş strategiyasining tarkibiy qismi sifatida taşkil etiş maqsadga muvofiqdir.

INNOVATSION MENEJMENTNING KORXONA IQTISODIY SAMARADORLIGIGA TA'SIRI

Innovatsion menejment korxonaning iqtisodiy samaradorligiga bir neça yönalişda ta'sir körsatadi. Jumladan, işlab çiqariş xarajatlarini qisqartiriş, mehnat unumdorligini oşiriş, mahsulot sifatini yaxşilaş, sotuv hajmini kengaytiriş va yangi bozorlarni egallaş imkoniyatlarini yaratadi.

Innovatsion boşqaruv samaradorligini baholaşda quyidagi körsatkiçlardan foydalaniş mumkin:

1. **Mehnat unumdorligi** – bir xodimga töğri keladigan işlab çiqariş hajmining ösişi.
2. **Mahsulot tannarxi** – innovatsiyalar natijasida işlab çiqariş xarajatlarining kamayişi.
3. **Innovatsion mahsulotlar uluşi** – jami mahsulotlar tarkibida yangi yoki takomillaştirilgan mahsulotlarning salmoği.

4. **Rentabellik darajasi** – korxona faoliyatining moliyaviy samaradorligi.

5. **Bozor uluşi** – korxonaning tegişli bozordagi mavqei.

6. **Innovatsiyalardan olinadigan daromad** – innovatsion mahsulot va xizmatlar hisobidan şakllangan tuşum.

Innovatsion loyihalarning iqtisodiy samaradorligini quyidagi formula orqali baholaş mumkin:

ROI = (Iqtisodiy samara – Innovatsion investitsiyalar) / Innovatsion investitsiyalar × 100%

Mazkur körsatkiç innovatsion loyihalarga yönaltirilgan mablağlarning qaytimini aniqlaşga yordam beradi.

Masalan, korxona işlab çiqariş jarayonini avtomatlaştiriş uçun 500 mln söm investitsiya kiritdi. Natijada bir yil davomida 700 mln söm miqdorida qöşimça iqtisodiy samara olindi, deb faraz qilaylik. Bunda investitsiya rentabelligi 40 foizni taşkil etadi.

Uşbu misol innovatsion loyihalarni joriy etişdan oldin ularning iqtisodiy samaradorligini hisoblaş zarurligini körsatadi.

KORXONALARDA INNOVATSION MENEJMENTNI TAKOMILLAŞTIRIŞ BÖYIÇA TAKLIFLAR

Örganişlar asosida korxonalarda innovatsion menejment samaradorligini oşiriş uçun quyidagi takliflarni ilgari suriş mumkin:

Birinçidan, har bir korxonada uzoq muddatli innovatsion rivojlaniş strategiyasini işlab çiqiş lozim. Strategiyada innovatsion maqsadlar, moliyalaştiriş manbalari, amalga oşiriş muddatlari va kutilayotgan iqtisodiy natijalar aniq belgilanişi zarur.

Ikkinçidan, kiçik va örta biznes subyektlarida innovatsion loyihalarni moliyalaştirişning muqobil mexanizmlarini rivojlantiriş kerak. Bunda bank kreditlari, vençur moliyalaştiriş, xususiy investitsiyalar va davlat tomonidan qöllab-quvvatlaş imkoniyatlaridan foydalaniş muhimdir.

Uçinçidan, korxonalarda raqamli boşqaruv tizimlarini joriy etiş orqali işlab çiqariş, moliya, marketing va logistika jarayonlarini yagona axborot tizimiga birlaştiriş lozim.

Törtinçidan, oliy ta’lim muassasalari, ilmiy-tadqiqot markazlari va işlab çiqariş korxonalari örtasidagi hamkorlikni kengaytiriş zarur. Bu yangi texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etiş va ilmiy işlanmalarni tijoratlaştiriş imkonini beradi.

Beşinçidan, xodimlarning innovatsion faolligini oşiriş maqsadida korxonalarda içki innovatsion takliflar tizimini joriy etiş maqsadga muvofiq. Xodimlar tomonidan ilgari surilgan samarali ğoyalarni moddiy va ma’naviy rağbatlantiriş ularning boşqaruv jarayonlaridagi iştirokini kuçaytiradi.

Oltinçidan, innovatsion menejmentda ekologik samaradorlik va resurslarni tejaş tamoyillarini rivojlantiriş kerak. Energiya tejamkor texnologiyalar, qayta işlanadigan xomaşyo va çiqindilarni kamaytirişga qaratilgan yeçimlar korxonaning uzoq muddatli raqobatbardoşligini mustahkamlaydi.

Yettinçidan, innovatsion loyihalar samaradorligini muntazam monitoring qiliş va baholaş tizimini yaratiş zarur. Bunda investitsiyalarning qaytimi, mahsulot sifati, mehnat unumdorligi, tannarx va bozor uluşi kabi körsatkiçlardan foydalaniş lozim.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, innovatsion menejment korxona raqobatbardoşligini oşiriş, iqtisodiy samaradorligini ta’minlaş va bozordagi mavqeini mustahkamlaşning muhim strategik vositasidir. Zamonaviy iqtisodiy şaroitda faqat işlab çiqariş hajmini oşiriş yoki mavjud resurslardan foydalaniş bilan çeklanib qoliş korxonaning uzoq muddatli rivojlanişi uçun yetarli emas. Buning uçun yangi texnologiyalarni özlaştiriş, boşqaruv jarayonlarini takomillaştiriş, inson kapitaliga investitsiyalar kiritiş va innovatsion faoliyatni tizimli ravişda rivojlantiriş talab etiladi.

Tadqiqot natijalari şuni körsatadiki, innovatsion menejment korxonada xarajatlarni kamaytiriş, mehnat unumdorligini oşiriş, mahsulot sifatini yaxşilaş, iste’molçilar talabiga tezkor moslaşiş va yangi bozorlarni egallaş imkoniyatlarini kengaytiradi.

Özbekiston korxonalarida innovatsion menejmentni rivojlantiriş uçun innovatsion strategiyalarni işlab çiqiş, raqamli texnologiyalarni keng joriy etiş, ilm-fan va işlab çiqariş integratsiyasini kuçaytiriş, innovatsion loyihalarni moliyalaştiriş imkoniyatlarini kengaytiriş hamda xodimlarning ijodiy salohiyatini rağbatlantiriş muhim ahamiyatga ega.

Şunday qilib, innovatsion menejmentni korxona boşqaruvining ajralmas tarkibiy qismiga aylantiriş milliy korxonalarning içki va taşqi bozorlardagi raqobatbardoşligini oşiriş, barqaror iqtisodiy ösişni ta’minlaş va mamlakatning innovatsion rivojlanişiga munosib hissa qöşiş imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tidd J., Bessant J. Managing Innovation: Integrating Technological, Market and Organizational Change. – 7th Edition. – Wiley, 2020.
2. Abdunazarov, S. A. (2021). DEVELOPMENT OF THE GREEN ECONOMY IN UZBEKISTAN. *American Scientific Journal*, (49-1), 43-45.
3. Özbekiston Respublikasi. “Innovatsion faoliyat töğrisida”gi Qonun. ÖRQ-630, 24.07.2020.

4. Turumova, D. A. (2023). Foreign Experience of Increasing the Attractiveness of Financial Reporting. Nexus: Journal of Innovative Studies of Engineering Science, 2(11), 87-91.

5. Abdunazarov, S. A. (2021). SOME PROBLEMS IN DETERMINING CREDITWORTHINESS INDIVIDUALS AND WAYS TO SOLVE THEM. *International Finance and Accounting*, *2021*(2), 19.